Archetype

«Η σχέση του αρχιτεκτονικού έργου με τα γύρω»

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος - 05/08/2022

Με αφορμή την ανέγερση του Τμήματος Βιολογίας και των Κοινόχρηστων Χώρων Διδασκαλίας στην Πανεπιστημιούπολη της Λευκωσίας.

Η Πανεπιστημιούπολη της Λευκωσίας αποτελεί ένα ξεχωριστό αρχιτεκτονικό παράδειγμα. Πρόκειται για ένα σύνολο από κτίρια ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, αξιολογημένα μέσα από τη διαδικασία Διεθνών Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών. Η πολιτική της Πανεπιστημιακής κοινότητας ήταν η δημιουργία ενός συνόλου από αρχιτεκτονικά έργα με υποδειγματική λειτουργική, κατασκευαστική, μορφολογική και εν τέλει αισθητική

παρουσία. Η ασημένια cupola της Βιβλιοθήκης, οι αιωρούμενοι πρισματικοί όγκοι της Πολυτεχνικής Σχολής, το Κέντρο Κοινωνικών Δραστηριοτήτων σε σχήμα πετάλου που πλαισιώνει την κεντρική πλατεία του campus ή το ορθολογικό κτίριο της Διοίκησης, συγκροτούν ένα σύνολο από ετερόκλιτες αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις σε γειτνίαση μεταξύ τους.

Βιβλιοθήκη – Κέντρο Πληροφόρησης «Στέλιος Ιωάννου», Jean Nouvel

Πολυτεχνική Σχολή, Χ. Χρυσάνθου - Α. Κωτσιόπουλος - Η. Παπαχρίστου

Κέντρο Κοινωνικών Δραστηριοτήτων, Ά. Κλεάνθους, Ν. Ηλιασίδου

Κτίριο Συμβουλίου - Συγκλήτου «Αναστάσιος Λεβέντης», Β. Ολύμπιος, Τ. Μιχαηλίδου-Βλαδίμηρου, Χ. Παπαναστασίου

Πέρα από το ρυθμιστικό σχέδιο με τις χαράξεις των δρόμων και των οικοπέδων, χρειάζεται άραγε εκείνο το ενοποιητικό στοιχείο που θα διασφαλίζει έναν ομοιογενή χαρακτήρα αυτής της μικρής πολιτείας; Ή μήπως η αναγκαστική συνύπαρξη διαφορετικών αρχιτεκτονικών γραφών πριμοδοτεί έναν πλουραλισμό ο οποίος συστήνει την ταυτότητα της Πανεπιστημιούπολης;

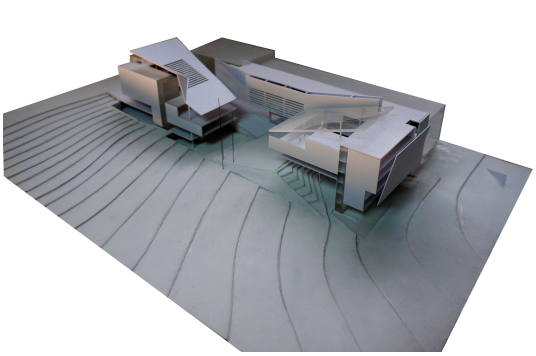
Το ρυθμιστικό σχέδιο του campus του Πανεπιστημίου Κύπρου, 2019

Οι παραπάνω σκέψεις φαίνεται να ξεπηδούν μέσα από γενικότερους προβληματισμούς γύρω από την αποσπασματικότητα ενός αρχιτεκτονικού έργου και ταυτόχρονα την ένταξή του σε ένα προϋπάρχον ετερογενές περιβάλλον, που στη συγκεκριμένη περίπτωση αφορά το υπό ανέγερση συγκρότημα του Τμήματος Βιολογίας και του Κτιρίου Κοινόχρηστων Χώρων Διδασκαλίας 03 στην Πανεπιστημιούπολη της Λευκωσίας. Η ανάθεση του έργου προέκυψε αφού απέσπασε η πρόταση το πρώτο βραβείο σε διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό το 2012, από την αρχιτεκτονική ομάδα KTPCG (αρχ. Μ. Κατσαρός, Ν. Θεοτόκης, Γ. Παπαγιαννόπουλος, Δ. Χριστοβασίλης, Α. Γούλας) και σύμβουλο αρχιτέκτονα τον Δημήτρη Κατζουράκη, ενώ σήμερα κατασκευάζεται υπό την επίβλεψη των αρχιτεκτόνων του έργου Μιλτιάδη Κατσαρού και Γιώργου Παπαγιαννόπουλου.

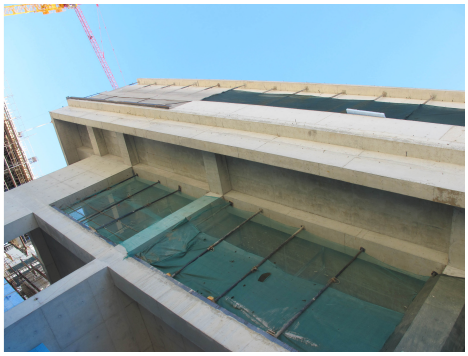

Θα αποτελέσει το έργο αυτό άλλη μια αρχιτεκτονική έκφραση ανάμεσα σε άλλες; Θα ευνοήσει τη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της Πανεπιστημιούπολης ή θα παραμείνει ένα –ας ελπίσουμε ενδιαφέρον– θραύσμα ανάμεσα σε άλλα, με κοινό τόπο τον υψηλό προϋπολογισμό ή την εναρμόνιση με τεχνοκρατικούς κανόνες, ευρωκώδικες κ.ά.;

Στα παραπάνω διλήμματα συνηγορούν εντυπωμένες στη μνήμη εικόνες από οικιστικά σύνολα διαφορετικών εποχών, απότοκα της συνεννόησης των ανθρώπων που συγκατοίκησαν σε έναν κοινό τόπο. Οι Μεσαιωνικοί οικισμοί της Χίου, η Πλάκα ή οι καλές προθέσεις του μοντέρνου κινήματος στο πολεοδομικό σύμπλεγμα των προσφυγικών της Αθήνας. Χαρακτηριστική εικόνα από τα βιώματά μου στο νησί της Φολεγάνδρου, είναι και το Κάστρο της Χώρας που αποτυπώναμε ως σπουδαστές για το μάθημα της Μορφολογίας του 3ου έτους το 1994, με τη Μαρία Γιάγκου, την Ελένη Θεοτοκάτου και τον Αλέξανδρο Κλειδωνά.

Αριστερά: άποψη απο την Κάτω Ρούγα στο Κάστρο της Φολεγάνδρου Δεξιά: τα προσφυγικά στη λεωφόρο Αλεξάνδρας

Εκεί, όπου φαινομενικά είναι όλα ίδια, ανακαλύπτει κανείς τον χωρικό, πλαστικό και τελικά αρχιτεκτονικό πλούτο. Μια αρχιτεκτονική του ελαχίστου, στηριγμένη στην αμεσότητα των προθέσεων που εννοεί την κατοίκηση ως κοινό αγαθό μιας κοινότητας. Απέναντι σε αυτήν, η έντεχνη αρχιτεκτονική, παρόλο τον θαυμασμό της σε ένα έγκυρο παρελθόν, φαίνεται να στέκεται με αμηχανία.

Στην προσωπική γραφή του ανώνυμου χτίστη, θα απαντά συνήθως ο επώνυμος αυτοματοποιημένος

μινιμαλισμός μιας αλληλουχίας στιλπνών, λευκών ή γκριζωπών απροσδιόριστης υλικότητας επιπέδων, για να υπηρετούν τη σαγήνη που θα προσφέρει το λυτρωτικό κάδρο προς τον γαλάζιο ορίζοντα, σήμα κατατεθέν τού ευ ζην για τον σύγχρονο -απομακρυσμένο από τη φύση- άνθρωπο.

Βέβαια, παντού υπάρχουν οι εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Ως εξαίρεση αντιλαμβάνομαι, στην έξοδο της Χώρας της Φολεγάνδρου όπου το τοπίο παραμένει ανέγγιχτο, το έργο του αρχιτέκτονα Σταύρου Σταυρίδη.

Εξοχική κατοικία, αρχ. Σ. Σταυρίδης, Φολέγανδρος

Ένα λιτό αρχιτεκτονικό έργο, με βασικό υλικό την πέτρα, που καταφέρνει να σταθεί με φυσικό τρόπο στο τοπίο. Το αφαιρετικό πνεύμα που διακατέχει την κατοικία, η απόσταση που κρατάει από τη μορφοκρατία της σύγχρονης βίλας, όπως για παράδειγμα τα μετρημένα μικρά ανοίγματα σε έναν τόπο με ανελέητο ήλιο και η ευγενική σχέση με το έδαφος και τις υπάρχουσες ξερολιθιές, δικαιώνουν μια τωρινή ανθρώπινη παρέμβαση μέσα στη φύση, αφού μοιάζει το έργο σαν να ήταν πάντα εκεί.

Η παραπάνω πρόταση αποτελεί ένα παράδειγμα ένταξης της αρχιτεκτονικής σε ένα ευαίσθητο τοπίο. Το ζήτημα της ένταξης μας απασχολεί και μέσα στα ιστορικά κέντρα των πόλεων. Σε ένα πρόσφατο ταξίδι στην Κέρκυρα, ανακάλυψα ένα έργο ενός πολύ παλαιότερου αρχιτέκτονα, του Περικλή Σακελλάριου, που ξανάφερε στον νου τον παραπάνω προβληματισμό. Πρόκειται για ένα κτίριο γραφείων μέσα στο ιστορικό κέντρο της Χώρας της Κέρκυρας. Η φιλική σχέση και η άδολη ματιά πάνω στα ιστορικά κτίρια της πόλης φαίνεται να γέννησαν μια λυρική αρχιτεκτονική, που επιχειρεί να πλησιάσει τις ρυθμολογικές και μορφολογικές αρχές της βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής, με προσωπικό και σύγχρονο για την εποχή του τρόπο.

Κτίριο Εθνικής Τραπέζης, αρχ. Π. Σακελλαριος, Κέρκυρα

Με διαφορετική προσέγγιση, ο αρχιτέκτονας Αλέξανδρος Καλλιγάς στην οδό Πανεπιστημίου

διαπραγματεύεται τη σχέση του παλιού με το νέο. Το νέο κτίριο, ως καθ' ύψος επέκταση του υφιστάμενου, εντελώς σύγχρονο στη σύλληψή του και χωρίς να ντρέπεται την ταυτότητά του, λειτουργεί ως ένα είδος δεύτερου πλάνου - φόντου του παλαιού κτιρίου, αναδεικνύοντας την ομορφιά της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής. Μια τολμηρή πρόταση που επιτυγχάνει μια δύσκολη συνύπαρξη.

Κτίριο Τράπεζας, αρχ. Α. Καλλιγάς, Οδός Πανεπιστημίου

Πιο πέρα από το κέντρο της Αθήνας, στον αποβιομηχανοποιημένο οδικό άξονα της Πειραιώς που μεταλλάσσεται σιγά σιγά σε περιβάλλον υπηρεσιών, οι αρχιτέκτονες Μαρία Κοκκίνου και Ανδρέας Κούρκουλας θα σχεδιάσουν ένα μεγάλο κτίριο γραφείων. Μια ανοικτή σύνθεση σε σχήμα Γ, που πλαισιώνει την υπερυψωμένη φυτεμένη πλατφόρμα, άμεσα αντιληπτή από τα οχήματα στον δρόμο ταχείας κυκλοφορίας. Η παράλληλη πτέρυγα με τον δρόμο σε υποχώρηση, με την όψη της ως φουσκωμένο πανί αιωρούμενο πάνω από την πλατφόρμα, αποτελεί ίσως το σήμα της αρχιτεκτονικής πρότασης. Πρόκειται τελικά για ένα κτίριο με δυναμική παρουσία με λίγες καίριες χειρονομίες, που εντάσσεται σε ένα περιβάλλον που αλλάζει.

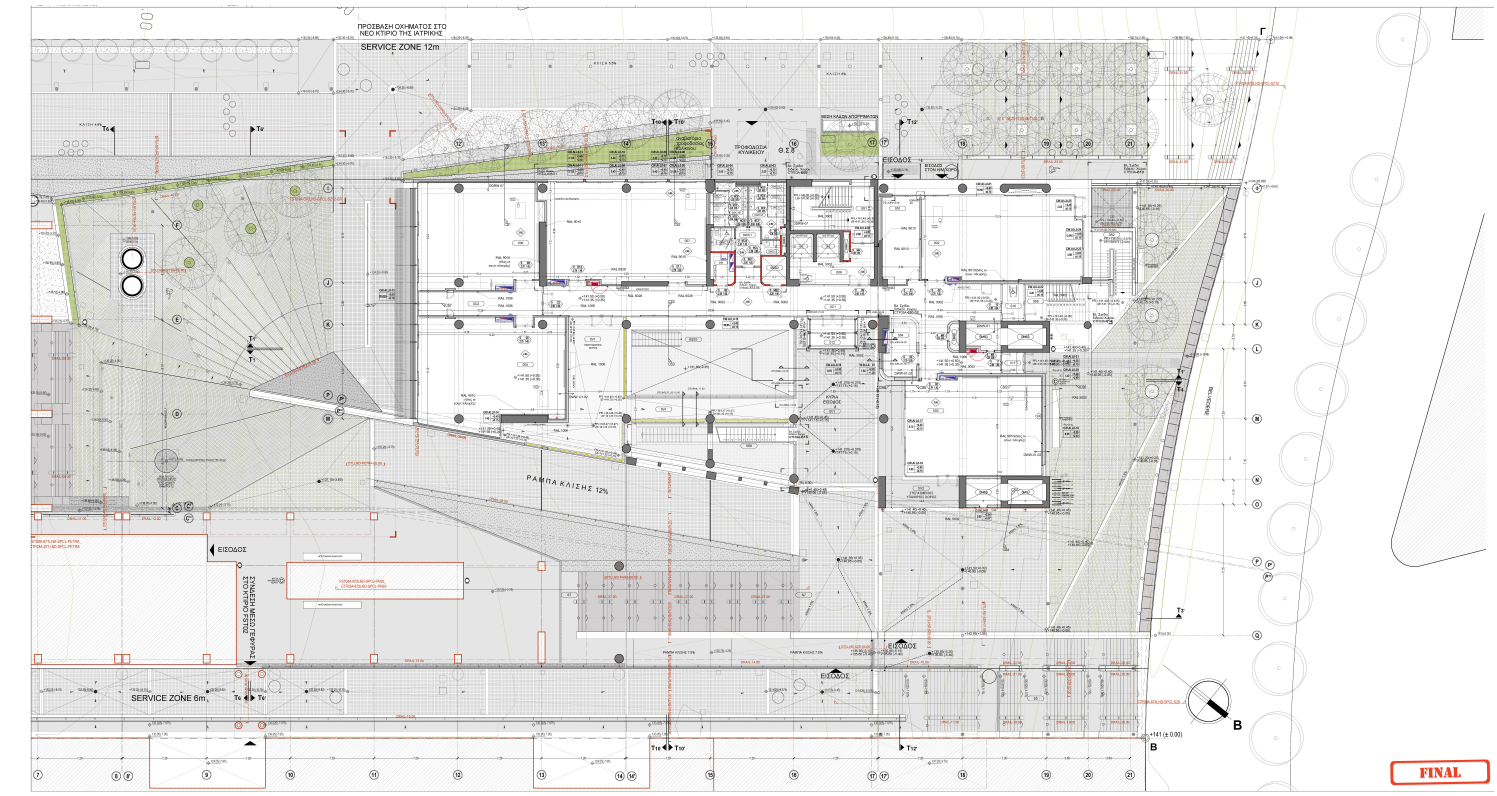
Κτίριο Γραφείων, αρχ. Μ. Κοκκίνου & Α. Κούρκουλας με σύμβουλο αρχιτέκτονα τον Γ. Πεπονή, Οδός Πειραιώς

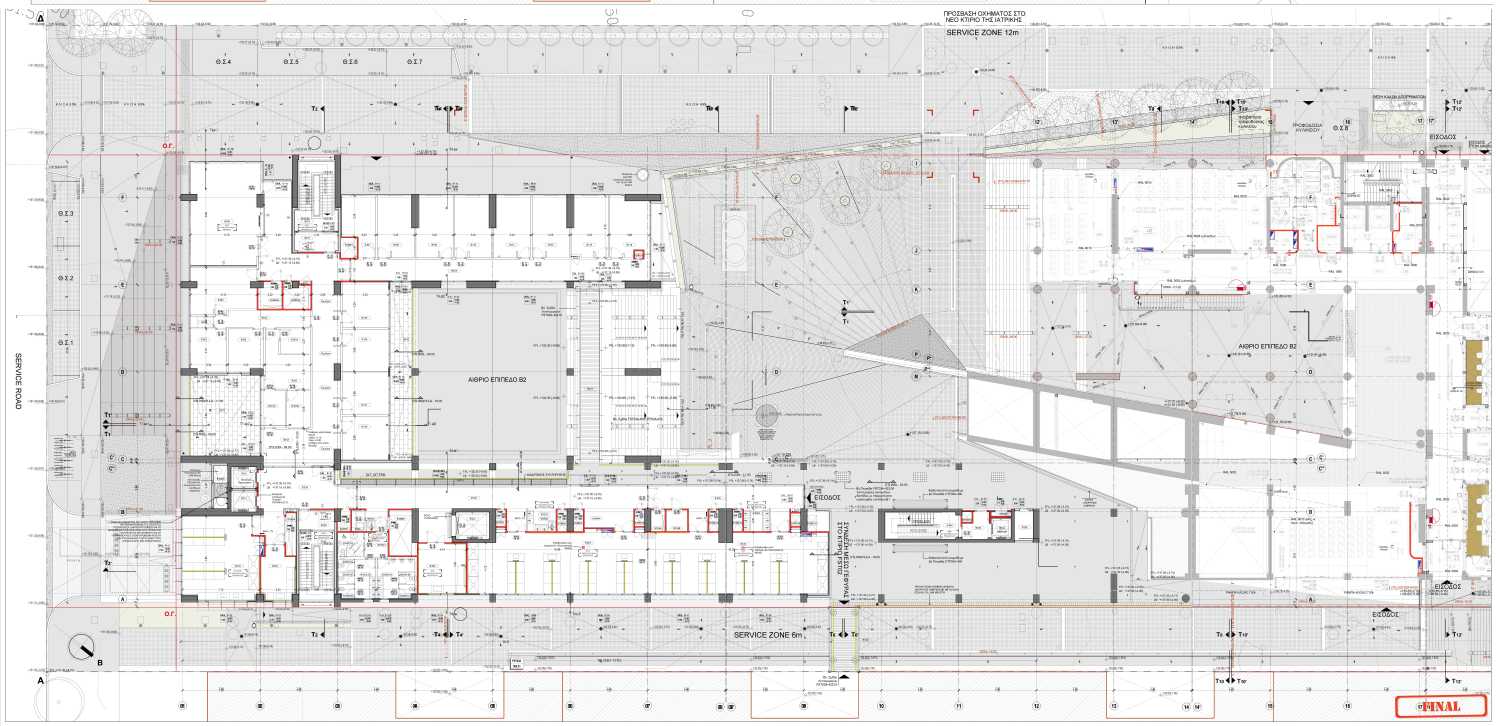
Τα παραπάνω παραδείγματα δεν αποτελούν προφανώς άμεσες αναφορές σε σχέση με το συγκρότημα της Πανεπιστημιούπολης. Παρότι κάπως ανόμοια μεταξύ τους ως προς τη χρήση ή τη γενικότερη συνθήκη, ή ακόμη και την κλίμακα, μπορούν να ανήκουν σε ένα ευρύτερο πλέγμα συνειρμών και νοηματικών διασταυρώσεων, με αφετηρία το ζήτημα της σχέσης ενός νέου έργου με τα γύρω. Εκεί, αν θέλει κανείς ανατρέχει ελεύθερα πριν ή μετά τη δημιουργική πράξη σε στιγμές αναστοχασμού γύρω από το νόημα της αρχιτεκτονικής.

Θυμάμαι εδώ τον Κωνσταντίνο Δεκαβάλλα, ως επισκέπτη πια στο Πολυτεχνείο το 1993, σε μία διάλεξή του

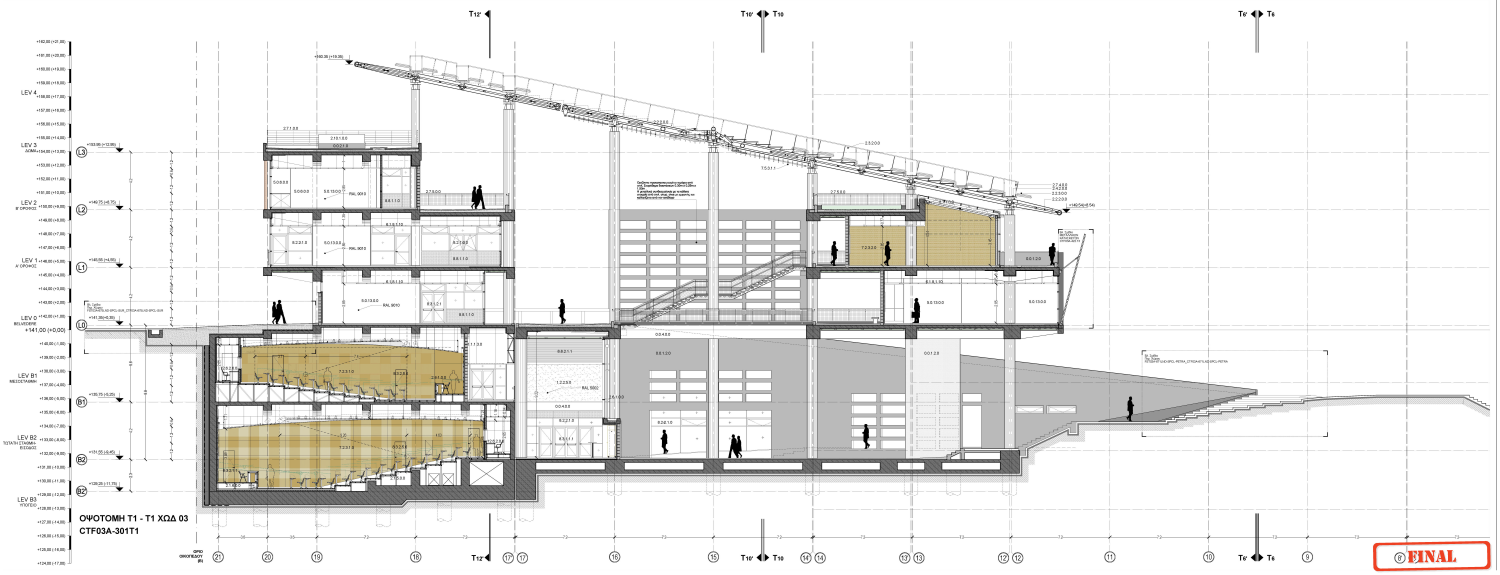
να λέει αναφερόμενος στις επιρροές, πως «.....η αρχιτεκτονική είναι ένα παιχνίδι που παίζεται από πολλούς...», έτσι που το έργο τού διπλανού μας γίνεται κατά κάποιον τρόπο και δικό μας, ώστε να πλουτίζουμε ολοένα και περισσότερο. Αρκεί να διώχνει κανείς πιο πέρα την τσιγκουνιά της πρωτοκαθεδρίας, θέτοντας εαυτόν ανάμεσα σε άλλους και όχι στη μοναξιά του μοναδικού και αυτόφωτου δημιουργού που εν τέλει λίγο πείθει.

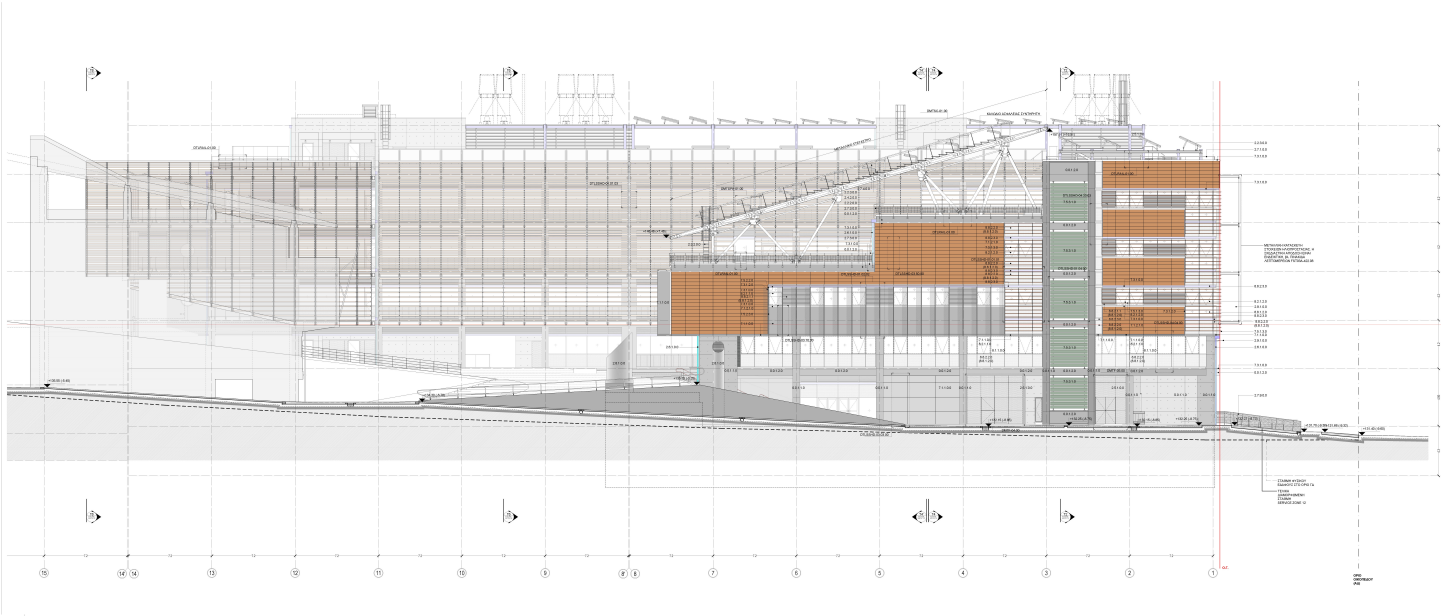
Στη μελέτη για το συγκρότημα της Κύπρου, πρωταγωνιστής υπήρξε εξ αρχής η πρωτοφανής μεγάλη κλίμακα του έργου και του πεδίου στο οποίο εντάσσεται. Πώς θα συνυπάρξει το πεδίο με το τεχνικό έργο; Το μεγάλο κενό και το κτίριο θα πρέπει να συμμαχήσουν. Η σχεδιαστική πράξη θα συμφιλιωθεί με τη χάραξη εκτεταμένων γραμμών, βασισμένων στη ρυθμική διαστήλωση μεγάλων διαστημάτων, ως απάντηση στις απαιτήσεις ενός σύνθετου κτιριολογικού προγράμματος.

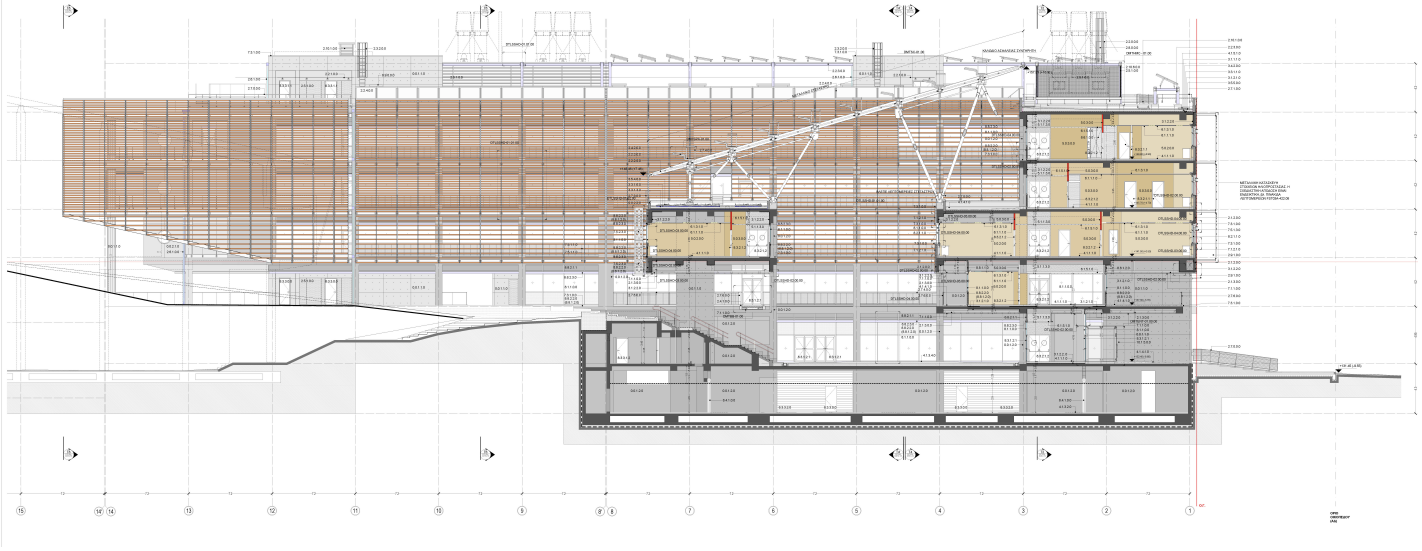

ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΧΩΔ 03
CTF03A-201SW

ΟΨΟΤΟΜΗ Τ1 - Τ1 ΧΩΔ 03
CTF03A-301T1
FINAL

Ένας περίπατος διατρέχει διαγωνίως το πεδίο, διοχετεύοντας την κίνηση των πεζών από τον κεντρικό πεζόδρομο και την μεγάλη πλατεία του κτιρίου Εστίασης. Ο περίπατος τελικά γεφυρώνει την υψομετρική διαφορά με τον περιφερειακό αυτοκινητόδρομο της Πανεπιστημιούπολης. Ερχόμενος από το κέντρο της Πανεπιστημιούπολης, διαμέσου του περιπάτου τούτου, προσεγγίζει κανείς αρχικά το Κτίριο Κοινοχρήστων Χώρων Διδασκαλίας και στη συνέχεια το Τμήμα της Βιολογίας. Ενοποιητικό στοιχείο των δύο κτιρίων είναι η αυλή του συγκροτήματος. Αποτελεί το κέντρο βάρους της σύνθεσης, σε στάθμη ενδιάμεση του πεζοδρόμου και του αυτοκινητόδρομου.

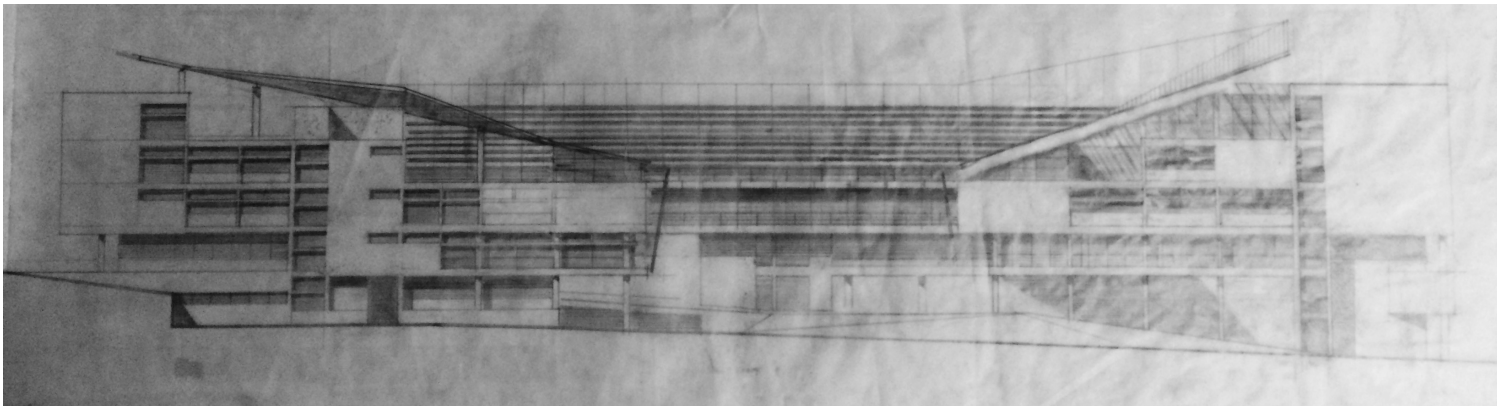
Το θερμό κλίμα της Κύπρου γέννησε την ιδέα των αιθρίων και για τα δύο κτίρια. Η εσωτερική οργάνωση των κτιρίων βασίζεται κατ’ ουσίαν σε μια περιμετρική κίνηση γύρω από αυτά. Το σκιερό περιβάλλον τους, με το μεγάλο ύψος και τη δροσιά του διερχόμενου αέρα, είναι καταφύγια από τον δυνατό ήλιο της Μεσογείου. Είναι ταυτόχρονα η μνήμη του εσωτερικού ενός ναού, ενός σιωπηλού ερειπίου ή μιας πολύβουης σκεπαστής αγοράς της ανατολής. Θα θέλαμε να είναι ένας ζωντανός χώρος για τον φοιτητικό κόσμο και ταυτόχρονα χώρος περισυλλογής και ονείρου.

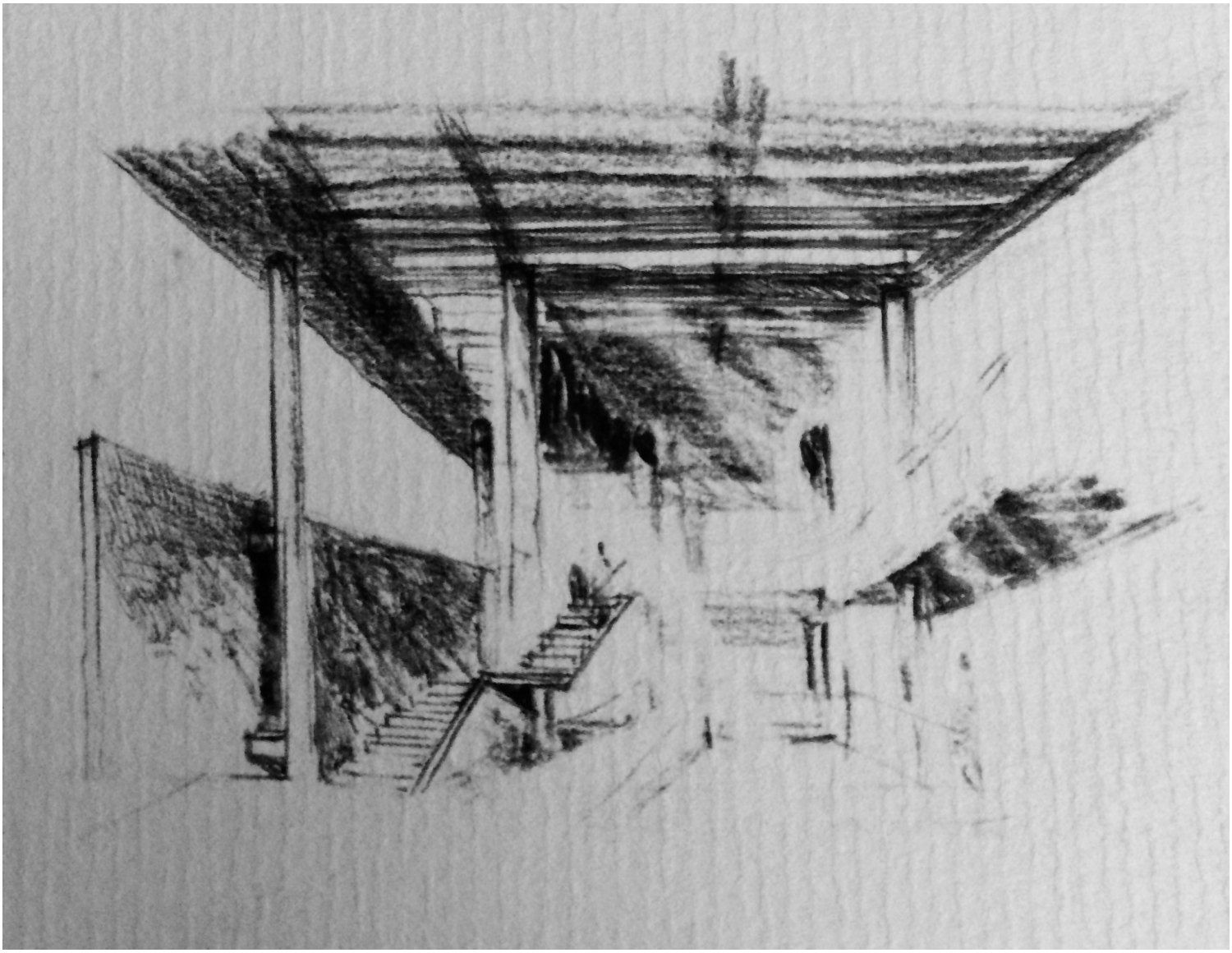

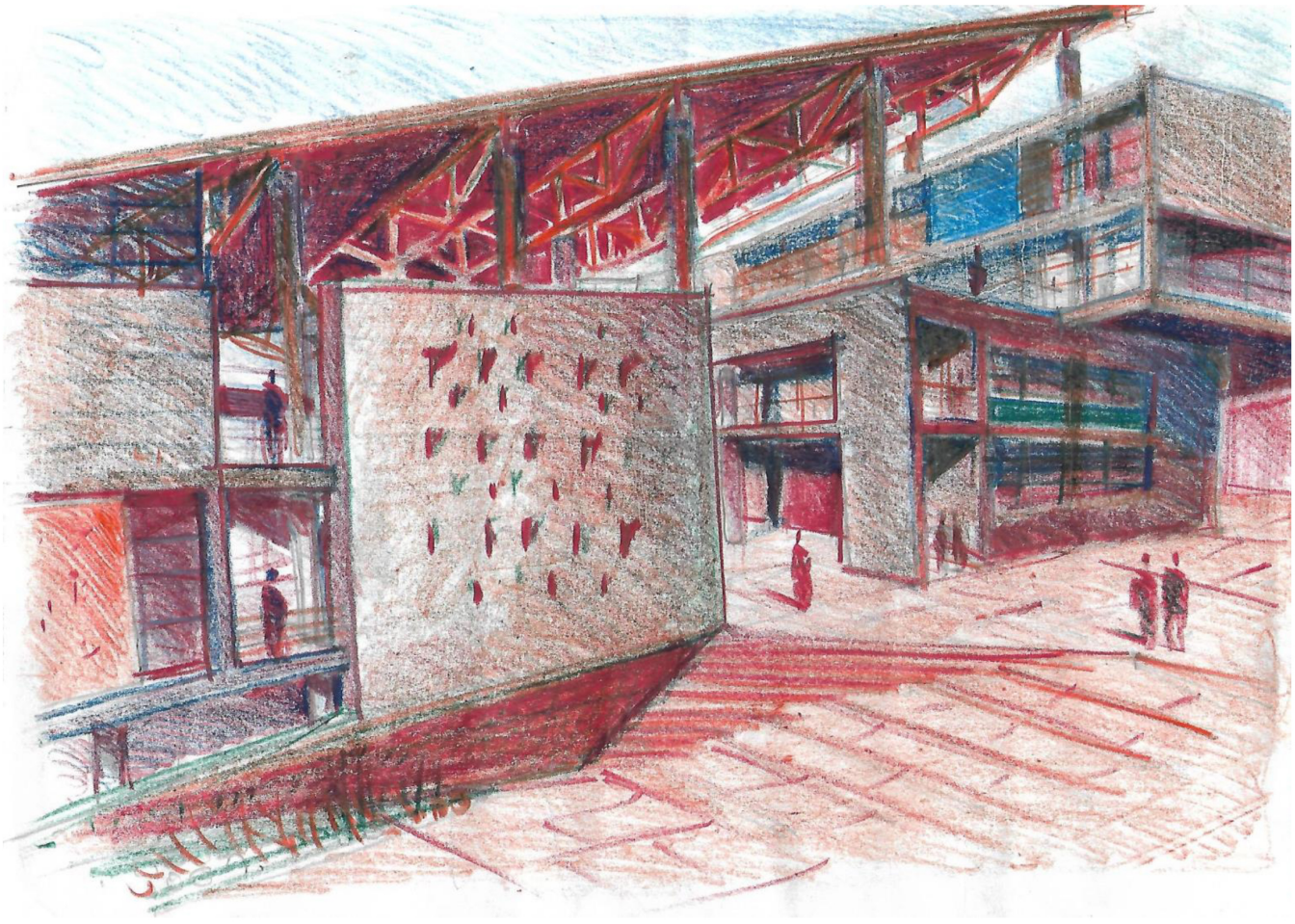

Η σταδιακή μείωση του ύψους των κτιρίων καθώς συγκλίνουν προς την κεντρική αυλή, η συμπληρωματική χρωματική σχέση του τσιμέντου και της ώχρας των κεραμικών πλακιδίων, καθώς και τα κεκλιμένα μεταλλικά στέγαστρα που παρακολουθούν τις μεταπτώσεις των υποκείμενων όγκων και οριοθετούν την κορυφογραμμή της σύνθεσης, προσδοκούν να συστήσουν την ταυτότητα του έργου.

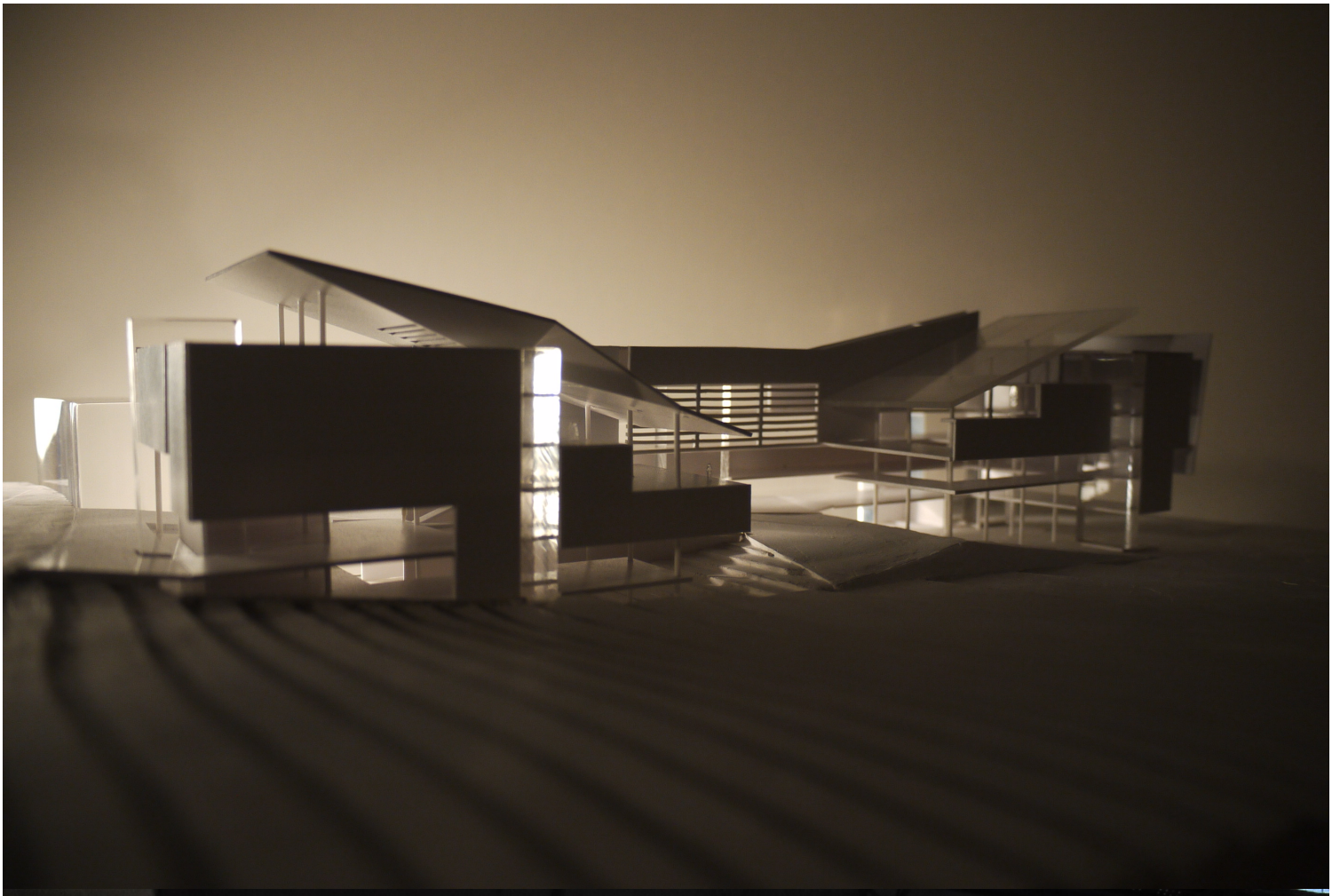

Επιστρέφοντας στους αρχικούς συλλογισμούς της σύντομης αυτής παρέμβασης, και ατενίζοντας το κτίριο από μακριά στα σκαριά, το αντιλαμβάνομαι να αφηγείται τη δικιά του ιστορία. Μοιάζει να είναι μέρος μιας πολυφωνίας με τη δική του φωνή.

Η πολυφωνία θα προτιμηθεί από το δόγμα, ως αναγκαία συνθήκη σε ένα περιβάλλον γνώσης και διακίνησης ιδεών, όπως αυτό ενός σύγχρονου, δημοκρατικού, πανεπιστημιακού χώρου, κατοικημένου από τους νέους ανθρώπους που ονειρεύονται το μέλλον.

Το μέλλον που έρχεται με την πάροδο του χρόνου. Ο Πανδαμάτωρ Χρόνος που κυλάει γοργά, μα βασανιστικά αργά για την ολοκλήρωση ενός αρχιτεκτονικού έργου, δοκιμάζοντας συνεχώς την υπομονή μας. Τι να κάνουμε; Αυτή είναι η μοίρα μας.

Καλό καλοκαίρι.
Γιώργος Παπαγιαννόπουλος
Λευκωσία, Ιούλιος 2022